بررسی جریان‌های مهاجرت داخلی و نرخ خالص مهاجرت طی سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۹۵

حسام خدامرادی

مقدمه

مهاجرت از جمله عوامل مؤثر بر تغییرات و تحولات جمعیتی است که از مهم‌ترین عوامل خارجی تغییر تعداد و ساختار جمعیت است. پدیده‌ی مهاجرت موضوع جدیدی نبوده بلکه از زمان حضور انسان بر کره‌ی زمین مطرح بوده است. این موضوع سابقه‌ای کهن در تاریخ زندگی بشر دارد. انسان‌های مستقر در یک مکان جغرافیایی خاص، بعد از کسب آگاهی و شناخت نسبی نسبت به نیازهای خود همواره بر آن بوده‌اند که در جهت رفع آن‌ها بر آیند. یکی از بهترین شیوه‌های دست‌یابی به خواسته‌های بشر در طول تاریخ، مهاجرت افراد از محل سکونت خود به مکان‌های دیگر بوده است.

از اوایل قرن نوزدهم، مهاجرت و به‌خصوص مهاجرت از روستا به شهر به‌عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی مهم نمایان شد که به‌طرز جدیدی مورد توجه صاحب‌نظران و اندیشمندان قرار گرفت. بروز تغییرات سریع در جامعه‌ی شهری، جاذبه‌ی شهرها، رفاه‌طلبی و افزون‌خواهی انسان عصر جدید سبب پیدایش نوع جدیدی از مهاجرت شد و به دنبال آن اصطلاح ترک روستا و روستاگریزی در سه دهه‌ی اول قرن بیستم رایج شد. البته مهاجرت و جابه‌جایی انسان‌ها در جوامع پیشرفته و صنعتی با کشورهای در حال توسعه تمایز آشکاری دارد و چون علت و ماهیت این مهاجرت‌ها متفاوت بوده است، در نتیجه پیامدها و تأثیرات متفاوتی را بر جای گذاشته است. مهاجرت در معنای مورد نظر در ایران نیز بعد از اصلاحات ارضی دهه‌ی ۱۳۴۰ آغاز شده و تأثیرات آن نیز تشدید شده است (جمشیدی‌ها و علی بابایی، ۱۳۸۱: ۷۲).

مفاهیم و شاخص‌های متعددی در زمینه‌ی مهاجرت و تحلیل آن استفاده می‌شود در این مقاله تنها به سه تعریف مهم اشاره می‌شود.

مهاجرت در کتاب لغت‌نامه‌ی جمعیت‌شناسی سازمان ملل اینگونه تعریف شده است: «شکلی از تحرک جغرافیایی یا ترک مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد. این تحرک جغرافیایی تغییر اقامتگاه از مبدأ یا محل حرکت به مقصد یا محل ورود است. این‌گونه مهاجرت‌ها را مهاجرت دائم گویند و باید آن را از اشکال دیگر حرکات جمعیت که متضمن تغییر دائمی محل اقامت نیست تفکیک کرد» (امانی و دیگران، ۱۳۵۴: ۷۱).

مهاجر: طبق تعریف سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور، آن دسته از اعضای خانوارهای معمولی ساکن، گروهی و مؤسسه‌ای که شهر یا آبادی محل اقامت خود را از آبان یک سال تا آبان سال دیگر تغییر داده‌اند، مهاجر شناخته می‌شوند.

میزان خالص مهاجرت: عبارت است از حاصل تفریق تعداد افرادی که منطقه‌ی مشخصی را طی دوره‌ی زمانی معین ترک می‌کنند[1] (E) از تعداد افرادی که طی همان دوره‌ی زمانی وارد منطقه مذکور می‌شوند[2] (I) تقسیم بر جمعیت میان‌دوره ضرب در هزار (زنجانی، ۱۳۸۰: ۲۱۳).

روند تحولات مهاجرت در ایران طی سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۹۵

در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۶۵، طی ۱۰ سال ۵,۷۴۴,۶۸۷ نفر محل سکونت خود را ترک کرده و در محلی غیر از محل اقامت قبلی خود ساکن شده‌اند، این تعداد در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۵ به ۴,۳۰۰,۹۸۸ نفر برای فاصله‌ی پنج‌ساله رسیده است. در دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵، محل اقامت قبلی ۴,۸۱۶,۷۰۲ نفر (۸۳/۷ درصد) داخل کشور و ۶۹۹,۹۷۸ نفر (۱۲/۲ درصد)

حسام خدامرادی کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی و کارشناس دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

خارج از کشور بوده است و ۲۲۸,۰۰۷ نفر (۴ درصد) نیز محل اقامت قبلی خود را اظهار نکرده‌اند. این مقادیر در آخرین سرشماری به ترتیب ۴,۱۷۷,۶۷۹ نفر (۹۷ درصد)، ۱۱۰,۸۲۹ نفر (۲/۷ درصد) و ۱۲,۴۸۰ نفر (۰/۳ درصد) بوده است. همچنین طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ از مجموع کل مهاجران، ۳,۹۸۴,۲۲۴ نفر (۶۹/۴ درصد) به نقاط شهری و ۱,۷۶۰,۴۶۳ نفر (۳۰/۶ درصد) به نقاط روستایی وارد شده‌اند و دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ نیز ۳,۵۶۴,۷۳۵ نفر (۸۲/۹ درصد) به نقاط شهری و ۷۳۶,۲۵۳ نفر (۱۷/۱) به نقاط روستایی وارد شده‌اند (جدول ۱).

توزیع جریان‌های داخلی مهاجرت طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که درصد مهاجران شهر به شهر همواره در حال افزایش بوده است و از ۴۰ درصد در دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ به ۶۸ درصد در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ رسیده است این در حالی است که مهاجرت‌های روستا به روستا روند کاهشی داشته و از ۱۴ درصد در دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ به ۵ درصد در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ رسیده است. مهاجرت‌های روستا به شهر از دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ تا دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ روند کاهشی داشته ولی مجدد در سرشماری ۱۳۹۵ افزایش داشته است. مهاجرت‌های شهر به روستا نیز روند منظمی نداشته است و در آخرین سرشماری به ۱۲ درصد رسیده است (شکل۱).

❋ بررسی نرخ خالص مهاجرت طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۹۵

طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵، ۴,۷۷۴,۰۴۶ نفر (با کسر عدد اظهارنشده، خارج از کشور و جابه‌جایی‌های داخل استان‌ها) بین استان‌های کشور جابه‌جا شده‌اند این مقدار در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ برابر با ۱,۹۶۵,۴۹۱

جدول ۱- تعداد مهاجران بر حسب مبدأ و مقصد آخرین مهاجرت طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

	مقصد / مبدأ	کل	شهری	روستایی	سهم شهری	سهم روستایی	جمع کل
۱۳۹۰-۱۳۹۵ (دوره ۵ ساله)	شهر	۳,۳۵۹,۲۶۵	۲,۸۵۲,۳۴۹	۵۰۶,۹۱۶	۶۶/۳	۱۱/۸	۷۸/۱
	آبادی	۸۱۸,۴۱۴	۶۰۸,۰۳۱	۲۱۰,۳۸۳	۱۴/۱	۴/۹	۱۹/۰
	خارج از کشور	۱۱۰,۸۲۹	۹۴,۴۱۵	۱۶,۴۱۴	۲/۲	۰/۴	۲/۶
	اظهار نشده	۱۲,۴۸۰	۹,۹۴۰	۲,۵۴۰	۰/۲	۰/۱	۰/۳
	جمع کل	**۴,۳۰۰,۹۸۸**	**۳,۵۶۴,۷۳۵**	**۷۳۶,۲۵۳**	**۸۲/۹**	**۱۷/۱**	**۱۰۰**
۱۳۸۵-۱۳۹۰ (دوره ۵ ساله)	شهر	۴,۰۱۴,۵۸۶	۳,۲۵۹,۰۴۰	۷۵۵,۵۴۶	۵۸/۹	۱۳/۷	۷۲/۶
	آبادی	۱,۰۲۳,۹۵۹	۶۵۵,۲۵۱	۳۶۸,۷۰۸	۱۱/۸	۶/۷	۱۸/۵
	خارج از کشور	۱۰۲,۵۱۹	۷۸,۷۸۹	۲۳,۷۳۰	۱/۴	۰/۴	۱/۸
	اظهار نشده	۳۹۳,۶۰۲	۳۰۹,۰۰۶	۸۴,۵۹۶	۵/۶	۱/۵	۷/۱
	جمع کل	**۵,۵۳۴,۶۶۶**	**۴,۳۰۲,۰۸۶**	**۱,۲۳۲,۵۸۰**	**۷۷/۷**	**۲۲/۳**	**۱۰۰**
۱۳۷۵-۱۳۸۵ (دوره ۱۰ ساله)	شهر	۸,۳۸۹,۶۷۷	۶,۳۸۵,۶۶۵	۲,۰۰۴,۰۱۲	۵۲/۶	۱۶/۵	۶۹/۱
	آبادی	۳,۳۹۴,۰۹۷	۲,۳۳۰,۰۵۴	۱,۰۶۴,۰۴۳	۱۹/۲	۸/۸	۲۸/۰
	خارج از کشور	۲۶۰,۴۹۵	۱۹۸,۱۵۹	۶۲,۳۳۶	۱/۶	۰/۵	۲/۱
	اظهار نشده	۱۰۳,۸۸۱	۸۵,۸۳۲	۱۸,۰۴۹	۰/۷	۰/۱	۰/۸
	جمع کل	**۱۲,۱۴۸,۱۵۰**	**۸,۹۹۹,۷۱۰**	**۳,۱۴۸,۴۴۰**	**۷۴/۱**	**۲۵/۹**	**۱۰۰**
۱۳۶۵-۱۳۷۵ (دوره ۱۰ ساله)	شهر	۵,۶۰۲,۸۶۵	۴,۰۶۲,۱۷۱	۱,۵۴۰,۶۹۴	۴۶/۶	۱۷/۷	۶۴/۳
	آبادی	۲,۸۳۳,۰۰۰	۱,۸۸۹,۹۰۵	۹۴۳,۰۹۵	۲۱/۷	۱۰/۸	۳۲/۵
	خارج از کشور	۲۳۸,۳۳۱	۱۳۷,۷۱۴	۱۰۰,۶۱۷	۱/۶	۱/۲	۲/۸
	اظهار نشده	۴۴,۵۷۴	۳۲,۸۸۵	۱۱,۶۸۹	۰/۴	۰/۱	۰/۵
	جمع کل	**۸,۷۱۸,۷۷۰**	**۶,۱۲۲,۶۷۵**	**۲,۵۹۶,۰۹۵**	**۷۰/۲**	**۲۹/۸**	**۱۰۰**
۱۳۵۵-۱۳۶۵ (دوره ۱۰ ساله)	شهر	۲,۵۹۰,۹۵۷	۱,۹۱۲,۲۴۰	۶۷۸,۷۱۷	۳۳/۳	۱۱/۸	۴۵/۱
	آبادی	۲,۲۲۵,۷۴۵	۱,۵۳۵,۵۲۷	۶۹۰,۲۱۸	۲۶/۷	۱۲/۰	۳۸/۸
	خارج از کشور	۶۹۹,۹۷۸	۳۶۷,۱۳۸	۳۳۲,۸۴۰	۶/۴	۵/۸	۱۲/۲
	اظهار نشده	۲۲۸,۰۰۷	۱۶۹,۳۱۹	۵۸,۶۸۸	۲/۹	۱/۰	۳/۹
	جمع کل	**۵,۷۴۴,۶۸۷**	**۳,۹۸۴,۲۲۴**	**۱,۷۶۰,۴۶۳**	**۶۹/۴**	**۳۰/۶**	**۱۰۰**

مأخذ داده‌ها: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، مرکز آمار ایران

و در آخرین سرشماری (۱۳۹۰-۱۳۹۵) حدود ۲,۰۶۲,۹۵۴ نفر بوده است. در این دوره‌ی ۲۰ ساله همواره استان‌های تهران، البرز، اصفهان و خراسان رضوی دارای بیش‌ترین مهاجران واردشده و استان‌های تهران، خوزستان، خراسان رضوی و البرز دارای بیش‌ترین مهاجران خارج شده بوده‌اند (جدول ۲).

برای تعیین سهم مهاجرت خالص سالانه، متوسط تعداد خالص مهاجران سالانه به جمعیت میانه تقسیم شده است. در جدول ۲ نرخ خالص مهاجرت استان‌ها طی دوره‌ی ۱۳۷۵-۱۳۹۵ نمایش داده شده است بر این اساس در دوره‌ی ۱۳۷۵-۱۳۸۵ استان تهران (۱۸/۵+ درصد) بیش‌ترین نرخ خالص مهاجرت را دارا بوده و نسبت به دو سرشماری اخیر تفاوت فاحشی در این نرخ وجود دارد که البته در این دوره کلان‌شهر کرج نیز جزو استان تهران بوده است. استان‌های کرمانشاه (۶/۵- درصد) و همدان (۵/۹- درصد) در این دوره کم‌ترین نرخ خالص مهاجرت داشته‌اند. در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ استان‌های البرز (۸/۲+ درصد)، سمنان (۶+ درصد)، بوشهر (۵ درصد) و یزد (۵ درصد) بیش‌ترین نرخ خالص مهاجرت و استان‌های لرستان (۴/۱- درصد) و کرمانشاه (۴- درصد) کم‌ترین نرخ خالص مهاجرت را داشته‌اند، همچنین در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ استان‌های سمنان (۹/۲+ درصد)، البرز (۸/۱+ درصد) و یزد (۶/۶+ درصد) بیش‌ترین نرخ خالص مهاجرت و استان‌های لرستان (۷/۳- درصد) و چهارمحال و بختیاری (۶/۴- درصد) کم‌ترین نرخ خالص مهاجرت را داشته‌اند.

❋ نتیجه‌گیری

در سرشماری ۱۳۹۵ مجموعاً ۴,۳۰۰,۹۸۸ نفر وارد کشور شده یا در داخل کشور جابه‌جا شده‌اند. از این تعداد، محل اقامت قبلی ۹۷ درصد داخل کشور، ۲/۷ درصد خارج از کشور بوده و ۰/۳ درصد نیز محل اقامت قبلی خود را اظهار نکرده‌اند. همچنین از مجموع کل مهاجران، ۸۲/۹ درصد به نقاط شهری و ۱۷/۱ به نقاط روستایی وارد شده‌اند. رقم کل مهاجرت نسبت به سرشماری قبل ۱۳۹۰ (۵,۵۳۴,۶۶۶) کاهش داشته است. سهم مهاجران وارد شده به مناطق شهری نیز افزایش یافته است.

بررسی جریان‌های داخلی مهاجرت طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که درصد مهاجران شهر به شهر همواره در حال افزایش بوده است و از ۴۰ درصد در دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ به ۶۸ درصد در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ رسیده است این در حالی است که مهاجرت‌های روستا به روستا روند کاهشی داشته و از ۱۴ درصد در دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ به ۵ درصد در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ رسیده است. مهاجرت‌های روستا به شهر از دوره‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ تا دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ روند کاهشی داشته ولی مجدداً در سرشماری سال ۱۳۹۵ افزایش داشته است. مهاجرت‌های شهر به روستا نیز روند منظمی نداشته است و در آخرین سرشماری به ۱۲ درصد رسیده است.

در دوره‌ی زمانی ۱۳۷۵-۱۳۹۵ همواره بیش‌ترین مهاجران واردشده به مقصد استان‌های تهران، البرز، اصفهان و خراسان رضوی بوده و بیش‌ترین مهاجران خارج شده از استان‌های تهران، خراسان رضوی، آذربایجان‌شرقی و خوزستان، قرار دارند. همچنین بیش‌ترین نرخ خالص مهاجرت در این دوره برای استان‌های تهران، البرز و سمنان و کم‌ترین نرخ خالص (بیش‌ترین میزان مهاجرفرستی) برای استان‌های خوزستان، کرمانشاه، لرستان و همدان بوده است. سیمای خالص مهاجرت بیانگر توزیع ناعادلانه و نابرابر امکانات و فرصت‌های شغلی در کشور است به طوری که شاهد هستیم استان‌های توسعه‌یافته و برخوردار مهاجرپذیر و استان‌های کم‌تر توسعه‌یافته، مهاجرفرست هستند، بنا بر این تا زمانی که این نابرابری وجود داشته باشد همین روند مهاجرت نیز ادامه پیدا خواهد کرد.

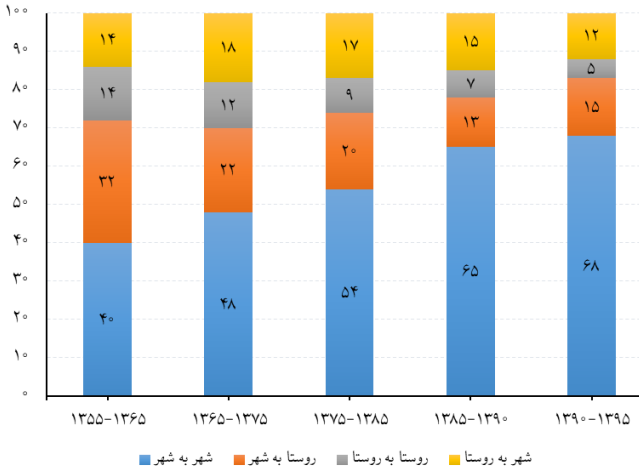

شکل ۱- توزیع نسبی جریان‌های مهاجرت داخلی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۵۵
مأخذ داده‌ها: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، مرکز آمار ایران

جدول ۲- مهاجران وارد شده و خارج شده خالص استان‌ها طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۷۵

شرح	۱۳۹۵-۱۳۹۰			۱۳۹۰-۱۳۸۵			۱۳۸۵-۱۳۷۵		
	وارد شده[1]	خارج شده[2]	نرخ خالص مهاجرت[3]	وارد شده	خارج شده	نرخ خالص مهاجرت	وارد شده	خارج شده	نرخ خالص مهاجرت
کل	۲,۰۶۲,۹۵۴	۲,۰۶۲,۹۵۴	۰	۱,۹۶۵,۴۹۱	۱,۹۶۵,۴۹۱	۰	۴,۷۷۴,۰۴۶	۴,۷۷۴,۰۴۶	۰
آذربایجان شرقی	۴۸,۹۰۸	۶۷,۹۶۸	-۱/۰	۶۴,۳۳۰	۷۱,۷۲۸	-۰/۴	۱۵۸,۴۲۴	۳۰۲,۱۵۷	-۴/۱۵
آذربایجان غربی	۳۴,۸۰۹	۴۸,۳۰۹	-۰/۹	۳۷,۸۵۱	۵۱,۷۳۲	-۰/۹	۱۲۱,۶۲۳	۱۴۸,۴۴۲	-۱/۰
اردبیل	۲۴,۳۸۴	۴۴,۶۲۵	-۳/۲	۲۶,۲۳۲	۳۹,۸۲۷	-۲/۲	۷۹,۳۳۱	۱۳۴,۷۲۳	-۴/۶۲
اصفهان	۱۲۷,۹۰۳	۱۰۳,۱۴۰	۱/۰	۱۳۹,۳۶۸	۹۲,۶۵۶	۲/۰	۲۹۹,۹۴۳	۲۳۱,۳۲۰	۱/۶۲
البرز	۲۰۷,۶۶۹	۱۰۳,۴۳۷	۸/۱	۱۹۰,۳۴۱	۹۷,۷۹۹	۸/۲	-	-	-
ایلام	۱۱,۷۹۵	۲۳,۰۶۶	-۴/۰	۱۵,۸۵۸	۱۸,۵۱۳	-۱/۰	۳۷,۲۹۲	۴۸,۴۲۸	-۲/۱۵
بوشهر	۴۳,۷۰۵	۳۰,۸۸۵	۲/۳	۵۱,۶۱۲	۲۷,۴۰۵	۵/۰	۹۱,۵۹۶	۷۶,۰۱۶	۱/۹۱
تهران	۵۱۶,۹۲۲	۳۵۰,۶۳۲	۲/۶	۳۷۹,۱۵۸	۴۰۰,۸۲۱	-۰/۴	۱,۴۳۸,۴۰۶	۸۲۳,۳۷۹	۱۸/۵
چهارمحال و بختیاری	۱۷,۵۷۷	۳۸,۸۴۴	-۴/۶	۱۴,۹۶۵	۳۱,۵۵۱	-۳/۸	۴۸,۷۰۵	۶۵,۶۳۸	-۲/۰۹
خراسان جنوبی	۲۸,۷۸۷	۳۱,۲۶۰	-۰/۷	۳۱,۲۰۱	۱۷,۴۹۹	۴/۲	۵۰,۲۴۴	۶۰,۴۴۹	-۱/۷۴
خراسان رضوی	۱۱,۲۰۲۷	۱۰۷,۷۸۶	۰/۱	۱۰۸,۸۲۷	۱۱۵,۰۲۱	-۰/۲	۳۰۵,۳۰۵	۲۷۴,۴۵۱	۰/۶
خراسان شمالی	۲۱,۵۴۸	۳۷,۰۱۱	-۳/۶	۲۹,۸۳۶	۳۰,۲۳۸	-۰/۱	۵۱,۴۸۴	۷۶,۸۶۵	-۳/۲۹
خوزستان	۵۳,۶۳۲	۱۳,۵۴۹۱	-۳/۵	۶۰,۵۲۱	۱۱۴,۴۹۳	-۲/۵	۱۷۰,۴۵۰	۲۷۸,۶۶۲	-۲/۷
زنجان	۲۳,۹۶۰	۳۰,۴۹۳	-۱/۳	۳۰,۲۷۷	۲۶,۸۸۰	۰/۷	۸۰,۱۳۲	۹۶,۰۸۷	-۱/۷۱
سمنان	۵۳,۲۶۸	۲۲,۶۲۲	۹/۲	۴۱,۵۰۶	۲۳,۲۵۶	۶/۰	۷۱,۷۷۸	۶۳,۷۱۵	۱/۴۸
سیستان و بلوچستان	۲۷,۳۰۱	۵۹,۶۲۷	-۲/۴	۲۷,۰۰۰	۶۰,۴۱۴	-۲/۷	۶۶,۷۹۲	۱۳۸,۱۲۴	-۳/۴۶
فارس	۷۲,۷۴۵	۹۲,۹۳۴	-۰/۹	۷۳,۱۷۰	۹۸,۵۸۹	-۱/۱	۱۶۵,۶۹۴	۱۹۹,۵۴۰	-۰/۸۳
قزوین	۳۶,۰۱۰	۳۴,۹۱۸	۰/۲	۳۱,۵۹۸	۳۷,۹۹۸	-۱/۱	۹۶,۷۵۸	۹۴,۹۳۴	۰/۱۷
قم	۶۳,۸۶۱	۴۱,۶۰۸	۳/۶	۴۵,۶۴۴	۴۰,۹۳۰	۰/۹	۱۲۰,۶۸۸	۹۷,۲۸۲	۲/۴۶
کردستان	۳۷,۷۸۹	۴۹,۶۱۸	-۱/۵	۳۶,۷۹۳	۴۶,۹۵۴	-۱/۴	۷۱,۴۹۳	۱۳۰,۳۸۲	-۴/۲۳
کرمان	۲۶,۴۷۷	۴۸,۲۱۷	-۱/۴	۳۷,۷۹۲	۴۳,۹۳۵	-۴/۰	۸۷,۴۲۷	۱۱۴,۰۷۱	-۱/۱۴
کرمانشاه	۴۲,۶۲۵	۷۷,۵۵۳	-۳/۶	۳۹,۰۲۰	۷۷,۱۳۱	-۴/۰	۸۰,۸۱۹	۱۹۹,۹۴۷	-۶/۵۱
کهگیلویه و بویراحمد	۱۳,۹۳۰	۲۶,۱۲۳	-۳/۶	۱۲,۹۴۰	۱۷,۱۹۳	-۱/۳	۲۸,۶۴۷	۴۳,۷۵۷	-۲/۵۶
گلستان	۳۳,۶۹۹	۵۱,۸۴۸	-۲/۰	۵۱,۰۱۷	۳۷,۱۷۹	۱/۶	۱۲۵,۷۴۲	۹۷,۶۱۳	۱/۸۵
گیلان	۷۴,۸۹۱	۶۱,۵۵۵	۱/۱	۸۵,۹۲۴	۵۶,۱۰۶	۲/۴	۲۰۲,۳۸۵	۱۷۷,۷۰۵	۱/۰۶
لرستان	۲۷,۳۵۰	۹۱,۴۷۲	-۷/۳	۲۴,۹۹۱	۶۰,۷۳۵	-۴/۱	۷۵,۱۳۱	۱۴۳,۹۲۱	-۴/۱۷
مازندران	۶۹,۷۱۴	۵۹,۰۶۳	۰/۷	۷۸,۹۴۷	۵۳,۶۶۰	۱/۷	۱۹۸,۵۲۰	۱۶۳,۰۷۶	۱/۲۸
مرکزی	۴۴,۵۷۰	۵۰,۱۲۶	-۰/۸	۵۱,۳۳۳	۴۳,۵۳۸	۱/۱	۱۳۶,۶۲۱	۱۳۰,۳۵۳	۰/۴۹
هرمزگان	۶۵,۵۹۹	۴۷,۵۵۲	۲/۲	۵۱,۴۳۷	۴۳,۴۲۷	۱/۱	۱۰۴,۴۹۲	۱۰۴,۷۳۵	-۰/۰۲
همدان	۳۹,۲۱۸	۷۱,۶۳۶	-۳/۷	۴۵,۵۱۲	۶۳,۷۲۴	-۲/۱	۱۰۸,۳۴۲	۱۹۷,۸۴۶	-۵/۲۹
یزد	۶۰,۲۸۱	۲۳,۵۳۵	۶/۶	۵۰,۴۹۰	۲۴,۵۵۹	۵/۰	۹۹,۷۸۲	۶۰,۴۲۸	۴/۳۷

مأخذ داده‌ها: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، مرکز آمار ایران

[1] مقادیر اظهارنشده‌ی استان و اظهارنشده‌ی محل اقامت قبلی، خارج از کشور و جابه‌جایی‌های داخل استان از مقدار «محل اقامت فعلی» مهاجران کسر شده است.

[2] مقدار جابه‌جایی‌های داخل استان از مقدار «محل اقامت قبلی» مهاجران کسر شده است.

[3] از تقسیم متوسط تعداد خالص مهاجران سالانه به جمعیت میانه ضرب‌در ۱۰۰۰ به‌دست می‌آید.

توضیحات

[1] Emigration

[2] Immigration

منابع

امانی، مهدی و دیگران (۱۳۵۴). لغت‌نامه جمعیت‌شناسی، تهران، دانشگاه تهران.

جمشیدی‌ها، غلامرضا و علی بابایی، یحیی (۱۳۸۱). بررسی عوامل مؤثر بر بازگشت مهاجران افغانی با تأکید بر ساکنین شهرک گلشهر مشهد، نامه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، صص ۹۰-۷۱.

زنجانی، حبیبا... (۱۳۸۰). مهاجرت، تهران، انتشارات سمت.

مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن. ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ .http://www.amar.org.ir